

Bu Sayıda

Küreselleşme, yaygın olarak, sınıflar ve ülkeler arasındaki sömürü ve iktidar ilişkilerini göz ardı eden biçimde; teknolojik gelişmelere ve liberalizmin ekonomik-siyasal alternatifsizliğine vurguyla kullanılan bir kavram. Bu kavram ve onunla ifade edilen gelişmeler üzerine halihazırda bu kadar geniş bir yazın oluşmuşken Praksis'in bu dosyası kimilerine gecikmiş, tüketilmiş bir tartışmayı gündemine almış gözükabilir. Ancak küreselleşmeyi kapitalizmden ve emperyalizmden farklı, onu aşan, yepyeni bir olgu olarak ele almayı reddedenler açısından uluslararası kapitalist sistem ortadan kaldırılmadan onunla bağlantılı kavramların tartışma gündeminde yerini koruyacağı da açıktır.

Elen Meiskins Wood'un işaret ettiği (1999: 72) gibi dünya toplumlarında çığır açıcı yepyeni bir çağın adı olarak sunulan küreselleşme kavramı etrafında yürüyen tartışmalar, 1990'lardan beri azımsanmayacak bir noktaya ulaşmıştır. Kavram, ifade ettiği gelişmelerin etki ve sonuçları daha açık biçimde ortaya çıktıkça ideolojik sihrini belli ölçüde yitirmektedir. Öyle ki, ortaya çıkan yeni kapitalist ilişkiler düzenini değerlendirme noktasında çeşitli taraflar oluşmaya başlamış ve bunlar çeşitli toplum kesimleri arasında kendisine yandaş bulmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da tartışma, bazı aydınlar ve "elitler" arasında yürüyen soyut-teorik bir tartışma olmaktan çıkıp somutlaşmaya başlamıştır. Bununla birlikte, sözü edilen somutlaşmayla, küreselleşme kavramına ilişkin sorunların bittiği anlamına gelmiyor.

Özellikle akademi, basın ve siyaset gibi teorik ve pratik bilginin üretildiği ve topluma sunulduğu kanallarla kavramın yaygın kullanılış biçimi; kimi zaman birbiriyle çelişkili, farklı birçok olgu ve sürecin aynı kavramla açıklanmaya çalışılması şeklindedir. Bu durum, gerçekliğin de kavramın prizmasından geçirilerek abartılmasına ve çarpıtılmasına neden olarak yeni sorunlara yol açmaktadır. Bu kullanılış biçimine artık "globaloney" (küresel zırva) deniliyor (Petras, 2002: 11). Küreselleşmeyi; sermaye birikim süreci, sermayenin uluslararasılaşması, emperyalizm gibi kapitalist gelişmenin günümüzdeki dinamikleriyle ilişkili olgulardan özerk biçimde fetişleştirmek, sermaye ve devletin üst katlarındakiler açısından anlaşılır olmakla beraber, onu eleştirenlerin büyük bir kısmının bakışına da sirayet etmekte ve onunla ifade edilen gelişmeler karşısında dönüştürücü bir ortak bakışın geliştirilmesine engel olmaktadır.

Praksis, bu sayısıyla tıpkı diğer sayılarında olduğu gibi sözünü ettiğimiz kavrama ve onun ifade ettiği süreç ve olgulara ilişkin sosyalist aydınlar arasında ortak bir tartışma platformu yaratma konusundaki sorumluluğunu yerine getirmeyi amaçladı. Kavramın tanımlanması, ona yol açan gelişmelerin neler olduğu, onun ekonomi-politik açıdan çözümlenmesi, ulusal, uluslararası ve yerel ölçekte emekçiler ve ezilen diğer toplum kesimleri üzerinde ne gibi etkileri olduğu, bu etkilerle birlikte gelişen direniş hareketlerinin (uluslararası ölçekteki başta olmak üzere) özellikleri, gerek sermayenin yeni uluslararasılaşma biçimi gerekse de onun karşısında gelişen tepkilerin eşitlik-özgürlük mücadelesi açısından ne tür olanak ve dinamikleri açığa çıkardığı ve ne gibi tehlikeler barındırdığı sayımızın temel sorunsalları oldu. Bunun yanında, sayımızda, söz konusu olanaklar üzerinden "küreselleşme karşıtı hareket" için bir özgürleşme manifestosu olarak sunulan Michael Hardt ve Antonio Negri'nin

İmparatorluk adlı kitabını ele alan ve onu küreselleşme/emperyalizm tartışmaları bağlamında değerlendiren yazılara da yer verdik.

Sayımız, çağımızın önemli Marksist kuramcı ve eleştirmenlerden Terry Eagleton'la Praksis dergisi adına Sinan Kadir Çelik'in yaptığı bir söyleşiyi başlıyor. Söyleşide Eagleton, Avrupa solunun "yeni sol"a dönüşümü, sosyalizm demokrasi ilişkisi, Hardt ve Negri'nin İmparatorluk kitabının popülizmi ve Amerika merkezliliği, enternasyonalist açıdan "küreselleşme karşıtı" denilen hareketin düzensizliği, kafa karışıklığı ve yaratıcılığı, 11 Eylül'ün akademi üzerindeki olası etkileri ve solun günümüz koşullarında nasıl bir siyasal strateji izlemesi gerektiği gibi konulardaki görüşlerini bizimle paylaşıyor.

7. sayımızın ilk makalesi ise, küreselleşme ya da neoliberalizm karşıtlarının bir araya geldiği Porto Allegre'deki Dünya Sosyal Forumu'na katılan akademisyenlerden Erinç Yeldan'a ait. Yeldan yazısında, günümüz toplumlarında iktisadi politikaların ana gündemini oluşturduğunu belirttiği neoliberal küreselleşmenin son yirmi beş yıla yayılan gelişme sürecinin dinamiklerini ve bunların Türkiye gibi çevre ülkelere yansımalarını ele alıyor. Bunu yaparken, yazar, yirminci yüzyıla damgasını vurduğunu düşündüğü iki küreselleşme dalgası arası dönemin (İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lerin krizine kadarki dönemi kapsar) özgül koşullarında bir olanak biçiminde ortaya çıkan kalkınma sorunsalının dün ve bugün toplumcu bir perspektiften ne anlama geldiğini de tartışmaktadır. Fuat Ercan'ın Praksis'in 5. sayısındaki yazısında yer alan ulusal kalkınmacılık eleştirisine bir kurucu-eleştirel yanıt olarak da değerlendirilebilecek olan Yeldan'ın yazısı, ulusal kalkınmacılık ve küreselleşmeye karşı tavır konusunda şu perspektifi ortaya koyarak bitiyor: "Her şeyden önce unutmamak gerekir ki, devlet aygıtının karakteri sınıfsaldır ve ulus-devlet ancak emek güçlerinin iktidarı altında kalkınma amacına uygun olarak yönlendirilebilir. Bu yüzden emekten yana halk iktidarını amaçlayan siyasal mücadele aynı zamanda hem kalkınmacı hem de antiküresel bir mücadeledir."

Sayımızda Yeldan'ın yazısını bütünleyen bir yazıya daha yer veriyoruz. Cem Somel "Türkiye'de Küreselleşmeye Tepkiler Üzerine" başlıklı yazısında, "milli kalkınmayı" bir yana bırakmayı getiren küreselleşmeye karşı kendi duruşunu kısaca özetledikten sonra, sözü edilen durum karşısında son yıllarda solda gelişen, sol liberal ve ulusal solcu karşı çıkışları değerlendiriyor. Sol liberalleri ulus-devlet ölçeğini ve ulusal kalkınma sorunsalını göz ardı eden sınıf uzlaşmacı bir tavır almakla eleştiren Somel, ulusal solcuların ise bu süreçte, devletin sınıfsal karakterini tamamen göz ardı eden bir tepkiyle ortaya çıktıklarını belirtiyor.

Somel'in yazısında sol liberal görüşler savunmakla eleştirilmesine itiraz eden Mehmet Türkay'ın yanıtı da dergimizin bir diğer yazısı. Türkay, kendisine dönük bu eleştirinin kaynağında, Somel'in ulusal kalkınmacılığa sadece liberallerin ya da sol liberallerin karşı çıktıklarını sanmasının yattığını belirtmektedir. Yazara göre, halbuki, ulus devlet ve onun yönlendiriciliğindeki kalkınmacılığın kim için olduğunu sorgulayan devrimci, Marksist bir konum da pekâlâ mümkündür. Türkay bu konumun önemini, ulusal kalkınmacılık anlayışının geçmiş pratiğine referansla açıklıyor. Ona göre bu anlayış, ulus kimliği, sınıf bilinci karşısında güçlendirmek ve burjuva ulus-devletin sınıfsal karakterinin gizlenmesine hizmet etmek üzere kullanmak gibi olumsuz bir sicile sahiptir.

Küreselleşme bağlamında yeniden gündeme gelen ulusal kalkınmacılık tartışmalarının bir devamı gibi görünen bu yazıları, “küreselleşme” ve neoliberalizm süreçlerinin üzerinde yükseldiği anlayış ve paradigmaların nasıl geliştiği, ne anlama geldiği ve nasıl işlediğini gösteren iki yazı takip ediyor. Bunlardan ilki, Aylin Topal’ın 1980’ler boyunca kapitalist dünyada ve Türkiye’de izlenen politikaların kuramsal arka planını oluşturan yeni sağ ideoloji ve onun Türkiye pratiği üzerinde yoğunlaşan yazısı. Yazı, Türkiye’de bir hegemonya projesi olarak yeni sağın 1980’ler ve 1990’lar boyunca emekçi sınıfların pasifleştirilmesi yönünde izlediği üç temel strateji üzerine odaklanıyor. Topal’ın belirttiği biçimiyle bu stratejiler sırasıyla: yasal ve kurumsal düzenlemelerle emekçi sınıfların siyasal alanın dışına itilmeye çalışılması; özelleştirme; emekçi sınıfların örgütlenmesinin ölçeğine yönelik saldırı ve demokratikleşme söylemi altında sınıf temelli etkin bir siyasal mücadelenin eritilmeye çalışılmasıdır. Yazının vurgulanması gereken bir yanı da 1980’lerde Türkiye’nin yaşadığı değişim ve bu değişimin emek-sermaye ilişkisi ve sermaye sınıfının kendi iç yapısı üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmış olmasıdır. “Küreselleşme” ve neoliberalizmin üzerinde yükseldiği anlayış ve paradigmalarla ilgili diğer yazımız ise Sonay Bayramoğlu imzalı. “Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim” başlıklı yazısında Bayramoğlu, Dünya Bankası gibi kurumların desteklediği yeni yönetim modeli olan yönetişimin tarihsel gelişimini ele alıyor. Yönetişimin yönetilebilirlik krizi, temsili demokrasinin krizi, ulus-devlet ve küreselleşme ekseninde yürüyen tartışmaların belirleyici olduğu bir düşünsel iklim içinden geliştiğini belirten Bayramoğlu, yazısının temel amacını kavramın neoklasik ortodoksiye dayalı bir yönetim modeli önerisiyken egemen ve kapsayıcı bir paradigmaya nasıl dönüştüğünü ortaya koymak olarak açıklıyor. Yazıda kavramın paradigmaya dönüşüm sürecinde önemli rol oynadığı kabul edilen Yeni Kurumcu İktisat’ın eleştirisine de bu bağlamda yer veriliyor.

Son yıllarda “küreselleşme” ile ifade edilen; sermayenin yeni uluslararasılaşma biçimiyle söz konusu olan birikim sürecine ve uluslararası kapitalist sistemin yeniden düzenleniş, örgütleniş biçimine karşı ciddi bir tepkiyi ortaya koyan yeni toplumsal muhalefet dalgasıyla ilgili yazılara da yer vermeye çalıştık. Neoliberalizmin kapitalist toplumlardaki hegemonyasına ve toplumsal muhalefetin uzun suskunluk dönemine son vermesi bakımından oldukça önemli bir gelişme olan bu hareketlenmeyle ilgili ilk yazı Aykut Çoban’a ait. Söz konusu hareketlere ilişkin genel bir tablo çizen yazısında Çoban, bu hareketlerin küreselleşmeyi sorgularken ciddi bir belirsizlik ve anlam karışıklığı içinde olduklarını vurguluyor. Çoban’a göre bu durum, siyasal pratikte hedeflerin belirsizliği sorununu gündeme getirirse de, bir bütün olarak “küreselleşme karşıtı hareket” kapitalizme karşı mücadelede yeni olanakları sunmaktan geri kalmıyor. Bu hareketlerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak kapitalist sınıf ilişkilerinin üzerinden atladığını belirten Çoban, küreselleşme karşıtı bir perspektiften antikapitalist bir savunma hattına geçilebileceğini, oradan da kapitalizmin toplumsal ve siyasal alternatifinin tekrardan üretilebileceğini savunuyor. “Küreselleşme”yle birlikte mücadele/eylem açısından ulus-devlet dışındaki küresel ve yerel ölçekleri öne çıkaran yaklaşımların geliştiğini söyleyen İbrahim Gündoğdu ise yazısında, yerel temelli iki siyasal strateji üzerinde duruyor. Gündoğdu’nun yazısı, küreselleşme tartışmaları bağlamında bu konuyu irdelerken günümüzde siyasal mücadele açısından hangi ölçeğin başat alınması gerektiği sorusunu da yanıtlamayı amaçlıyor. Anti-Mai Çalışma Grubu’ndan Gaye Yılmaz ise Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra yapısal ve düşünsel olarak dönüşüme uğradığını belirttiği sendikaların, “sermayenin, her biri birer maliyet unsuru olan sosyal, çevresel ve insani boyutları adım adım

ortadan kaldırarak kâr oranlarını yükseltme girişiminden başka bir şey” olmayan “küreselleşme” karşısında takındıkları tavrı ele alıyor. Yılmaz’a göre sendikalar (örnek olarak Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu-ICFTU ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu-ETUC veriliyor), küreselleşmenin ideolojik, ekonomik ve politik tanımlamalarından kaçındıkları için “küreselleşme sürecinin hızlanmasına yardımcı olmak” ve “sürece sosyal ve insani boyutların dahil edilmesi” gibi aslında birbiriyle çatışan ve bir arada ulaşılabilecek olmayan iki hedefin peşinde koşmakta.

Neoliberal ve emperyalist nitelikte bir proje olan küreselleşme karşısında gelişen hareketler ve yaklaşımları ele alan bu üç yazıyı, İmparatorluk kitabı ve onunla bağlantılı tartışmaları ele alan üç yazı takip ediyor. Taner Timur’un “ ‘Küreselleşme’den ‘İmparatorluk’a-11 Eylül: Dönüm Noktası mı?” başlıklı yazısında kapitalizm, imparatorluk ve emperyalizm kavramlarının 19. yüzyıldan beri kimler tarafından hangi nesnellikler üzerinden, nasıl bir içerikle tartışıldığını özetledikten sonra, Hardt ve Negri’nin kitabını bu tarihsel gelişim bağlamında değerlendiriyor. Bunu yaparken Timur, onların gördüğü ilginin nedenlerini de 11 Eylül sonrasında gelişen emperyalist eğilimler bağlamında tartışıyor. Sungur Savran ise İmparatorluk’u küreselleşme tartışmalarıyla ilişkiselliği çerçevesinde ele alıyor. Bu bağlamda Savran, kitabı küreselleşme/neoliberalizm karşıtı hareket içinde güçlü bir reformist çizgiyi temsil eden “alternatif küreselleşme” yaklaşımının argümanlarıyla bütünleştiği noktalar üzerinden siyasal bir eleştiriye tabi tutuyor. Mustafa Bayram Mısır ve Sinan Kadir Çelik ise İmparatorluk’u teorik ve siyasi temel eksenini oluşturduğunu düşündükleri dört ana hat üzerinden değerlendirmeye girişiyor. “İmparatorluğun İyimser Metafizizi” başlıklı yazıda bu hatlar: “Epistemolojik açıklık: ne adına ve nereye kadar?”; “Gerçekten sanayi-sonrası postmodern bir dünyada mı yaşıyoruz?”; “İmparatorluk: bir düş mü yoksa gerçek mi?”; “Sınıftan çokluğa: çokluk kavramı insanlığı gerçekten özgürleştirebilir mi?”, soruları üzerinden tartışılıyor.

Bu sayıda bu yazılara ek olarak dosya konumuzla örtüşen bir kongrenin değerlendirilmesine de yer veriyoruz. Almanya Enternasyonalizm Koordinasyonu’nun (Almanca kısaltması-BUKO) Frankfurt’ta 9-12 Mayıs 2002 tarihinde düzenlediği “Olay Mahalli: Küreselleşme” başlıklı kongreyi Emre Arslan dergimiz için değerlendiriyor.

Dergimizde yayımlanan son metin ise geçtiğimiz aylarda İstanbul’da bir grup bilim insanı tarafından kurulan Politik Ekonomi Çalışma Grubu’nun (PEÇAG) çıkış manifestosu. “Ne Piyasa Ne Devlet” başlığını taşıyan Manifesto, “Türkiye ve Dünyada kendisini ‘sol’da tanımlayanlara, mevcut sorunların ortaya konulmasında ve bunların arkasında yatan nedenlerin tartışılmasında; olanak, fırsat ve tehditlerin toplumun geniş kesimlerine sunulmasında sorumluluklar düştüğü bir gerçektir” diye başlayıp, grubun ilkelerinin açıklanmasıyla bitiyor.

Praksis’in bu sayısında bize çok sayıda yazı ve öneri geldi. Yazısını yayımladığımız ve yayımlayamadığımız tüm dostlara bu katkıları için teşekkürü borç biliyoruz. Dergimize aydınlar, bilim insanları, öğrenci arkadaşlar ve diğer dostların yönelttiği ilgi her sayıyı bir öncekinden daha coşkulu hazırlamamızın en önemli koşulunu oluşturuyor. Praksis yürüyüşünü hep beraber sürdürmenin tadıyla.

Küçük bir not: Praksis dergisinin geçtiğimiz günlerde “Emperyalizm: Küreselleşme, Devlet ve Savaş” başlıklı bir derleme kitap çıkaran Praksis Yayınevi’yle bir ilgisi bulunmamaktadır.

Kaynaklar:

Petras, J. (2002) “Küreselleşme ve Direniş”, çev. Ali Ekber, İstanbul: Cosmopolitik Kitaplığı.

Wood, E. M. (1999) Küreselleşme, Postmodernite ve Diğer New Age’ler: Sol Entellektüeller ve Yeni Bir Çığır Tutkunları”, Küreselleşme mi?

Emperyalizm mi?/Piyasacı Efsanenin Çöküşü içinde der. ve çev. Fikret Başkaya, Ankara: Ütopya.